

TATIANA PTASZYŃSKA

MIKOŁAJ JAZYKOW - POETA EGOCENTRYCZNY

Wśród rosyjskich twórców epoki romantyzmu pojawia się również sylwetka Mikołaja Jazykowa. Poeta ten, dziś nieco zapomniany, w latach dwudziestych ubiegłego wieku cieszył się ogromną popularnością zarówno w gronie czytelników, jak i krytyki. Życzliwe przyjęcie jego młodzieńczych utworów nasiliło prawdopodobnie w rosyjskim romantyku tendencje egocentryczne. Mikołaj Jazykow bowiem od początku swej drogi twórczej był przekonany o czekającej go sławie i triumfach. W listach do swych znajomych i bliskich poeta nierzadko koncentruje się na swym talencie i sukcesach, jakie już osiągnął i tych, które czekają go w przyszłości:

Przyjdzie czas, kiedy pojawi się u mnie dużo, bardzo dużo nowego i kiedy moje wiersze będą po stokroć wartościowsze... Tylko daj mi Boże zdrowia, a dokonam cudów na niwie literatury... wszystko pójdzie u mnie w górę, czasy zatańczą tak, jak im zagram¹.

Jazykow widział siebie przede wszystkim jako poetę. Inne zajęcia schodziły na plan dalszy, a często były przez niego postrzegane jako przeszkoda w obcowaniu z muzą poetycką. Jego zainteresowanie historią, filozofią, lekturą literatury rodzimej i obcej - wszystko to, w pojęciu twórcy, służyło rozwijaniu talentu poetyckiego, stawało się potencjalnym źródłem tematyki wierszy. W listach do rodziny znaleźć można na przykład taką wypowiedź:

(...) Muszę koniecznie mieć pojęcie o filozofii dla moich przyszłych dokonań. Może ona, rzecz jasna, ustawić je na właściwym miejscu, uwznioślić, dodać triumfu i uczynić ze mnie, przy założeniu, że mam prawdziwy talent, postać o wiele potężniejszą niż te, którymi się u nas tak zachwycają. (JA, s.214)

Jazykow nie wątpił także i w to, że natura obdarzyła go niepospolitym talentem. Wszelkie przejawy życzliwego przyjęcia jego utworów, sympatii otoczenia traktował jako coś zupełnie naturalnego:

(...) Otoczony jestem miłością wszystkich moich znajomych, podczas gdy ja w ogóle ich nie lubię... ze mną obchodzą się z większym szacunkiem i jestem dla nich niby świętość. (JA, s.122)

Jak podkreśla w swej pracy *Поэты пушкинской поры* Irina Siemienko, sytuacja taka była możliwa między innymi dzięki temu, że wizerunek poety odpowiadał potrzebom krzepnącego w Rosji romantyzmu. Nowym tendencjom nie przeszkadzał rozmyślny egocentryzm początkującego twórcy, postrzeganie siebie jako osobowości wyjątkowej².

Wielu wierszom Jazykowa towarzyszy poczucie własnej odrębności, oryginalności. Jego muza jest najczęściej “wolna”, “młoda”, “kapryśna”, a on sam “ambitny”, “swobodny” i “zarozumiały”. Poeta jest przekonany o wartości tego, co napisał, główną zasługę upatrując w oryginalności własnych wierszy:

Спокоен я: мои стихи
Живит не ложная свобода,
Им не закон - чужая мода,
В них нет заемной чепухи
И перевода с перевода;
В них неподдельная природа,
Свое добро, свои грехи!

(*Н.Д.Киселеву отчет о...*, 1825, s. 169)³

W wielu wierszach eksponuje on swoje zasługi, stawia siebie na centralnym lub choćby równorzędnym miejscu z innymi twórcami, głównie Aleksandrem Puszkinem. Dzieje się tak nawet w utworach, które, jak można by sądzić z tytułu, eksponować powinny zupełnie inne osoby. Wspominając, na przykład, swego zmarłego w 1831 roku przyjaciela, Antona Delwiga, Jazykow nie zapomina o autocharakterystyce. Przedstawia siebie, uwypukla własny talent, którym zachwycił się Delwig:

Тогда гулял под чуждым небом
Студент и русский человек;
/.../ там дружба удалая,
Его уча и ободряя
Своим пророком назвала
И, на добро благословляя,
Цветущим хмелем убрала
Веселость гордого чела.

(*На смерть бар. А.А.Дельвига*, 1831,
s. 265)

Podobnie stało się w przypadku innej bliskiej twórcy postaci - Aleksandry Wojenkowej. Należałoby jej poświęcić nieco więcej uwagi, gdyż była to kobieta, która odegrała ogromną rolę w życiu Jazykowa, kobieta, w której był on rzekomo bez pamięci zakochany. Opinie ówczesnych przyjaciół Jazykowa zdają się przeczyć twierdzeniom o istnieniu jakiegoś gorącego, nieprzemijającego uczucia. Mimo to, listy poety do bliskich zawierają niekiedy wzmianki o zazdrości ich autora, wywołanej przychylnością Wojenkowej wobec jego “rywali”. Należałoby jednak złożyć je na karb egoizmu poety, jego wygórowanego mniemania

o własnej osobie. Uważając siebie za pierwszoplanową postać w literaturze rosyjskiej tych lat, Jazykow nie godził się z możliwością traktowania go na równi z innymi. Poświęcał Wojenkowej swe utwory, wiele z nich pisał na jej zamówienie i to dawało mu, we własnym przekonaniu, prawo do wyłączności. Zasługą Jazykowa jest, że zdołał on pokazać "ukochaną" w sposób niespotykany wcześniej w literaturze rosyjskiej. Jest ona bowiem nie tyle przedmiotem uwielbienia, ile rozmówczynią podmiotu lirycznego. Doradza ona o czym i jak pisać, umie ocenić i docenić wartość wierszy, stymuluje poetę do wytężonej pracy (*К.А.А.В<оенков>ой* ("На петербургскую дорогу"), 1825; *К.А.А.Военковой* ("Забуду ль вас когда-нибудь..."), 1825). Taki wizerunek Wojenkowej wyłania się także z wiersza *Воспоминание об А.А.Военковой* (1831), napisanego pod wpływem wieści o jej śmierci. I tutaj również dał o sobie znać egocentryzm ubiegłowiecznego poety, gdyż reminiscencje minionej znajomości pojawiają się w wierszu głównie po to, by zaznaczyć, że to dla niej śpiewał poeta, jej zainteresowanie wywarło wpływ na Jazykowowski talent:

Там, смелый гость свободы просвещенной,
 Певец вина, и дружбы, и прохлад
 Настроил я, младый и вдохновенный,
 Мои стихи на самобытный лад -

 Нет, не для вас! -Она меня хвалила,
 Ей нравились: разгульный мой венок,
 И младости заносчивая сила
 И пламенных восторгов кипятилок;
 (*Воспоминание об А.А.Военковой*,
 1831, s. 169)

Poczuciu własnej wartości towarzyszy w twórczości Jazykowa przekonanie o sławie, uznaniu u współczesnych. W jego poetyckich autocharakterystykach na plan pierwszy wysuwa się świadomość siły i pycha:

Торжествен, радостен душою,
 И смел, и горд, и светел я!
 (*Дева ночи*, 1828, s. 227)

Wspomniany egocentryzm Jazykowa jest interesujący również dlatego, że w dużej mierze wpływał on na charakter opinii tego poety o innych twórcach. Za najciekawsze zagadnienie można uznać stosunek rosyjskiego romantyka do twórczości Aleksandra Puszkina. Autor *Eugeniusza Oniegina* był dla Jazykowa postacią dość kontrowersyjną. Jazykowowskie sądy o nim noszą niekiedy sprzeczny charakter. Zmieniają się one z biegiem

lat i w rezultacie wypowiedzi dojrzałego twórcy zbliżają się w swej wymowie do opinii Jazykowa z początku lat dwudziestych. Mark Azadowski twierdzi, że zmieniające się opinie Jazykowa na temat twórczości Puszkina współgrają z etapami jego światopoglądowej i poetyckiej ewolucji⁴.

Jazykow, jak i inni poeci tamtej epoki, ulegał wpływom poetyckiego geniuszu Puszkina, korzystał z jego osiągnięć artystycznych. Stale jednak, świadomie lub nie, walczył o stworzenie i zachowanie własnego wizerunku. Bał się i nie tolerował naśladownictwa. Być może dlatego tak wiele w jego korespondencji z pierwszej połowy lat dwudziestych XIX wieku nieprzychylnych wypowiedzi o Puszkynie. Niedługo po przyjeździe do Dorpatu o wierszu Puszkina *Война* (1821) tak pisał do brata Aleksandra:

(...) Wersyfikacja jak zawsze dość dobra: za to ani początku, ani środka, ani końca - coś wyjątkowo romantycznego. Lecz zapewne w Petersburgu go chwala, szczególnie Pogożew, dlatego że on zazwyczaj chwali to, co gania ludzie wykształceni i z dobrym gustem. (JA, s.29)

Równie negatywnie ocenił poeta pierwszy rozdział *Eugeniusza Oniegina*:

(...) *Oniegin* bardzo, bardzo mi się nie spodobał: myślę, że to najgorszy z utworów Puszkina. (...) Rozważania na niczym nie oparte, zupełnie puste, i sofizmy minionego stulecia widoczne są w *Onieginie* wszędzie tam, gdzie Puszkina wypowiada się w swoim imieniu... (JA, s.157, 158)

Bezustannie krytykowany przez dorpackiego studenta Puszkina wypowiadał o nim zgoła inne opinie. Widział w nim swego sojusznika, uważnie śledził jego twórcze osiągnięcia, podobało mu się poetyckie "rozhulanie" młodego poety. Wyrazem sympatii, jaką Puszkina darzył Jazykow, stało się jego posłanie z roku 1824 *К Языкову*. W wierszu tym jego autor mówił o więzi, jaka panuje pomiędzy nim a poetą dorpackim, o swej bliskości Jazykowowskiej muzyce:

Издревле сладостный союз
Поэтов меж собой связует:
Они жрецы единых муз;
Единый пламень их волнует;
Друг другу чужды по судьбе,
Они родня по вдохновенью.
Клянусь Овидиевой тенью:
Языков, близок я тебе⁵.

Bliskość obu poetów nosiła określony charakter. Przebywający wówczas na zesłaniu Puszkina miał prawdopodobnie na myśli pokrewność dwóch twórców o poglądach wolnościowych. Samo słowo "sojuz", jak zauważa Jurij Łotman w pracy *Роман А.С.Пушкина "Евгений Онегин". Комментарий*, rozumiane było w owym czasie dwojako. Mogła to być grupa przyjaciół, ale mogło to być i stowarzyszenie polityczne (np. Sojuz

Благодienstwija).⁶ Wydaje się, że Puszkina użył go właśnie w takim znaczeniu. W jego wierszu pojawiają się bowiem skargi na tułaczy los, zgotowany pocie przez władzę, przekonanie, że przyjazd do majątku Michajłowskoje pozwoli obu poetom cieszyć się młodością i urokiem wolności. Puszkiniowskie posłanie dotarło do Jazykowa dzięki przyjacielowi obojga poetów, Aleksemu Wulfowi, który wraz z wierszem przekazał mu następującą opinię autora *Eugeniusza Oniegina*:

Nasz Byron jest zachwycony Pańskimi wierszami i prorokuje Panu mirty, róże, lilie i wiecznie zielone laury⁷.

Jazykow odpowiedział na posłanie Puszkina wierszem *He вовсе чья бога света* (1825). Uznawał w nim wielkiego pisarza za protektora swej twórczości (której nie omieszczał krótko scharakteryzować), przedstawiał siebie jako jego ucznia cieszącego się poparciem tak znaczącego "mecenasa". Jednak pełen komplementów utwór nie oddawał całej złożoności Jazykowowskiej percepcji twórczości Puszkina. Poeta bowiem w dalszym ciągu krytycznie oceniał jego twórcze osiągnięcia. Sytuacja zmieniła się, kiedy Jazykow postanowił spędzić letnie wakacje 1826 roku w majątku matki swego przyjaciela Wulfa, a sąsiadki Puszkina - Praskowii Osipowej. Spotkanie z mieszkańcem majątku Michajłowskoje, co podkreślają wszyscy badacze literatury wypowiadający się na temat poezji późniejszego słowianofila, wywarło ogromny wpływ na jego życie i twórczość. Wcześniejsze nieprzychylnie opinie o Puszkiniowskiej poezji ustępują miejsca pochwałom, by nie powiedzieć zachwytowi. Zmianę tę najlepiej odzwierciedlają wiersze Jazykowa tematycznie związane z pobytom twórcy w guberni pskowskiej. Należą do nich utwory adresowane do Puszkina (*А.С.Пушкину*, 1826) i jego niani, Ariny Radionowny (*К няне А.С.П <ушкин>а*, 1827; *На смерть няни А.С.П<нушкин>а*, 1830), Wulfa (*К В<ульф>у* ("Поверь, товарищ, сладко мне..."), 1827), poświęcone Osipowej (*К П.А.Ос<ипово>й* ("Аминь, аминь! Глаголю вам..."), 1826; *Тригорское*, 1826; *К П.А.Осиповой* ("Благодарю вас за цветы..."), 1827). Wszystkie one pokazują, jak bardzo Jazykow uległ urokowi Puszkina. Poeta wydaje się być oczarowany jego talentem, mądrością, umiłowanie wolności. Wkrótce po powrocie z wakacji w wierszu *А.С.Пушкину* zwraca się do niego z takimi słowami:

О ты, чья дружба мне дороже
Приветов ласковой молвы,
Милее девицы пригожей,
Святее царской головы!
Огнем стихов ознаменую
Те достохвальные края
И ту годину золотую,
Где и когда мы - ты да я,
Два сына Руси православной,
Два первенца полночных муз,-

Постановили своенравно
Наш поэтический союз.

(s. 183)

Motyw przyjaźni pomiędzy poetami przybrał w wierszach Jazykowa związanych z pobytem w majątku Trigorsoje ogólniejszy wymiar. Posłużył mu on jako udokumentowanie romantycznej koncepcji o duchowej wolności twórcy - kapłana i proroka. W ten sposób Jazykow nawiązał poniekąd do swego wcześniejszego utworu *Гений* (1825), w którym opisuje narodziny romantycznego geniusza i podkreśla konieczność jego współistnienia z innymi, równie wybitnymi jednostkami.

W utworach cyklu Puszkiniowskiego, do którego zalicza się wymienione wcześniej wiersze związane z pobytem Jazykowa w guberni pskowskiej, wspólne obcowanie dwóch twórców nazwane jest najpiękniejszym, najbardziej zachwycającym zjawiskiem na ziemi. Poeci - wybrańcy Boga - przenoszą się ku minionym i przyszłym wiekom, ich dumny wzrok sięga niezwykle daleko, ich słowa obdarzone są niespotykaną siłą:

Что восхитительнее, краше
Свободных, дружеских бесед,
... ..
Жрецы высокого искусства,
Пророки воли божества!
Как независимы их чувства,
Как полновесны их слова...

(*Тригорское*, 1826, s. 194)

Zawarty w wierszu motyw poety-proroka w pewnym stopniu przywodzi na myśl inny Jazykowowski utwór tego kręgu tematycznego *Поэту* (1831). Jednakże w wierszu *Тригорское* (1826) twórca, choć jest wybrańcem Boga, nie wypełnia jeszcze określonej misji, nie niesie lub nie zdaje sobie sprawy z odpowiedzialności wobec tych wszystkich, ku którym kieruje swe słowa. Nie można tu też mówić o funkcji religijnej, jaką obdarzony jest poeta-prorok z roku 1831.

Jak można domniemywać, spotkanie z Puszkinem nasiliło w Jazykowie nastroje wolnościowe. Autor *Eugeniusza Oniegina* jest w poezji dorpackiego studenta przedstawiany jako twórca o niezależnych poglądach, spadkobierca mądrości Woltera. Przyjaźń z nim jest dla Jazykowa bardziej święta, niż sam car (*К.П.А.Ос<ново>й* (Аминь, аминь! Глаголю вам..."), 1826; *А.С.Пушкину*, 1826). Świadczyć może o tym także fakt, że po powrocie z majątków Trigorsoje i Michajłowskoje poeta pisze wiersz na śmierć Konrada Rylejewa ("Не вы ль убранство наших дней...", 1826), niezwykle radykalny w swej antycarskiej wymowie. Wtedy także poeta po raz pierwszy i jedyny nazwie swą ukochaną Wołgę rzeką,

над ктóреј břзегамі wojował Stieńka Razin (*К П.А.Ос<уново>й* (“Аминь, аминь! Глаголю вам...”), а położony w guberni pskowskiej majątek Osipowych-Wulf obudzi w Jazykowie wspomnienia o męstwie dawnych mieszkańców Pskowa, którzy w krwawych bitwach bronili swej wolności i niezależności. Dla poety jest to ta część Rosji, w której:

(...) вольные живали
Сыны воинственных славян,
Где сладким именем граждан
Они друг друга называли...

(*Тригорское*, 1826, s. 191)

Spojrzenie na gubernię pskowską pod kątem jej historii, poetyckie ujęcie tychże historycznych wydarzeń było jak gdyby odpowiedzią na wezwanie Rylejewa, który w 1825 roku zwracał się do Puszkina:

(...) jesteś niedaleko Pskowa: tam pogrzebane są ostatnie przejawy rosyjskiej wolności; prawdziwa kraina natchnienia...⁸

Na rok 1826 przypada apogeum Jazykowowskich nastrojów wolnościowych. W następnych latach poeta stosunkowo szybko odchodzi od młodzieńczych przekonań. W wierszach cyklu Puszkinoskiego z roku 1827 romantyk mówi już głównie o wolności “sielskiej”, “miłej i bezgrzesznej”. Przedstawiony w utworach *К няне А.С.П<ушкин>а*, *К В<ульф>у* (“Поверь, товарищ, сладко мне...”), *К П.А.Осиповой* (“Благодарю вас за цветы...”) Puszkina odczuwa, zdaniem Jazykowa, pogardę i wrogość już nie tyle wobec samowładztwa, ile wobec ludzkiej niestałości, pogoni człowieka za nagrodami, pochwałami:

Где Пушкин не сражен судьбою
Презрев людей, молву, их ласки, их измены
Священнодействовал при алтаре камены...

(*К няне А.С.П<ушкин>а*, 1827, s. 208)

Wspomniane utwory Jazykowa wzbudziły w Puszkynie podziw dla kunsztu poetyckiego ich autora. Szczególnym uznaniem darzył on wiersze *Тригорское* (1826) i *А.С.Пушкину* (1826). Na to ostatnie posłanie autor *Eugeniusza Oniegina* odpowiedział wierszem *К Языкову* (1826), w którym scharakteryzował swoistość “muzy” dorpackiego studenta. Jego słowa:

Какой избыток чувств и сил,
Какое буйство молодое!

(s. 299)

były tak trafne, że stały się podstawą wszelkich charakterystyk młodzieńczej twórczości Jazykowa dokonywanych po dzień dzisiejszy.

W następnych latach Puszkina w dalszym ciągu pozytywnie ocenia utwory Jazykowa. W 1830 roku w „Litieraturnoj gazietie”, omawiając periodyk „Niewskij almanach”, stwierdza na przykład:

Od samego początku poeta ten zadziwia nas ogniem i siłą języka. Nikt lepiej od niego nie włada sztuką pisania wierszy. Język jego jest mocny, trafny i pełen sensu⁹.

Jak wcześniej do współpracy w czasopiśmie „Moskowskij wiestnik”, tak w połowie lat trzydziestych XIX wieku zaprasza on poetę do nadsyłania swych utworów dla redagowanego przez siebie „Sowriemiennika”. Wkrótce po przyjeździe Jazykowa do Moskwy (1829-1833) poeci widują się bardzo często. Jednakże mimo zewnętrznych oznak przyjaźni, ich drogi rozchodzą się. Po okresie zafascynowania Jazykowa Puszkinem (lata 1826-1828) przychodzi czas, gdy przyszły słowianofil zaczyna w nim dostrzegać jedynie mistrza poetyckiego słowa. Do jego poglądów, zamysłów literackich, wydawniczych odnosi się z coraz większą rezerwą. Przyczyn nieprzychylności wobec Puszkina niektórzy badacze literatury upatrują w zwykłej zawiści¹⁰, chęci zachowania oryginalności¹¹ czy też w braku jakiegokolwiek talentu poetyckiego Jazykowa¹². Jakkolwiek nie można w pełni zgodzić się z takimi opiniami, faktem jest, że po śmierci Puszkina jego wiersze znowu oceniane są przez Jazykowa jako wartościowe, a sam Puszkina nazywany jest poetą „nieśmiertelnym”. Jeśli wierzyć wspomnieniom brata poety, Piotra, to w 1840 roku choremu Jazykowowi czytano na jego prośbę strofy *Eugeniusza Oniegina*, którego wcześniej romantyk nie przyjął¹³. Wygląda to tak, jak gdyby wraz ze śmiercią Puszkina Jazykow poczuł się „zwolniony” z obowiązku rywalizacji. Prawdopodobnie dopiero wówczas poeta mógł pozwolić sobie na sądy bardziej obiektywne, na które wcześniej nie pozwalała mu jego egocentryczna natura. Być może jednak właśnie dzięki niej poeta nie godził się na rozwiązania przyjmowane przez swego wielkiego rówieśnika i poszukiwał własnych - takich, na jakie pozwalała mu miara jego poetyckiego talentu.

PRZYPISY

- ¹ *Письма Языкова к родным за дерпский период его жизни. (1822-1829)*, под ред. и с объяснительными примечаниями Е.В.Петухова, Петербург 1913, (Языкововский архив, вып. I), с. 170, 290 (tłum. - T.P.). W dalszej części niniejszego szkicu wydanie to oznaczać będą literami JA, podając odpowiednią stronę.
- ² И.Семенко: *Поэты пушкинской поры*, Москва 1970, с. 183.
- ³ Н.М.Языков: *Стихотворения и поэмы*, Ленинград 1988, с. 169. W dalszej części szkicu wiersze przytaczać będą według niniejszego wydania, podając w nawiasie tytuł utworu i stronę. Tytuły wierszy podają w tłumaczeniu własnym.
- ⁴ М.Азадовский: *Н.М.Языков*, W: Н.М.Языков: *Собрание стихотворений*, Москва 1948, с.V.

- ⁵ А.С.Пушкин: *Полное собрание сочинений в X-ти томах*, т. 2, Москва 1962, с. 172. Inny wiersz Puszkina, *Do Jazykowa* (1826), przytaczam również według niniejszego wydania, podając w nawiasie odpowiednią stronę.
- ⁶ Ю. Лотман: *Роман А.С.Пушкина "Евгений Онегин". Комментарий*, Ленинград 1983, с. 343.
- ⁷ Cyt. za: В.Сахаров: *Страницы русского романтизма*, Москва 1988, с. 95.
- ⁸ Cyt. za: И.Гликман: *Н.М.Языков*, W: Н.М.Языков: *Стихотворения. Сказки. Поэмы. Драматические сцены. Письма*, Москва-Ленинград 1959, с. XXXIII (tłum. - Т.Р.).
- ⁹ А.С.Пушкин, op.cit., t. 6, s. 61 (tłum. - Т.Р.)
- ¹⁰ "Русский библиофил", 1914, вып. I, с. 85.
- ¹¹ Б. Томашевский: *Пушкин*, т. 2, Москва 1990, с. 140.
- ¹² С.Рассадин: *Спутники*, Москва 1983, с. 61-129.
- ¹³ Podaje za: К.Бухмеер: *Н.М.Языков*: W: Н.М.Языков, op. cit., s. 23.

НИКОЛАЙ ЯЗЫКОВ - ПОЭТ-ЭГОЦЕНТРИК

Резюме

Николай Языков (1803-1846), русский поэт не самого значительного ранга, получил широкую известность в первой половине XIX века. Современные ему читатели восхищались силой языка, размахом, бойкостью его стиха. Достоинства поэзии Языкова неоднократно подчеркивал Александр Пушкин. Огромная популярность творчества Языкова способствовала развитию у поэта чувства самолюбия. За короткое время он стал воспринимать самого себя как лучшего представителя литературы той эпохи. Чувство эгоцентризма в значительной степени повлияло на характер его студенческой и любовной лирики, а также на отношение Языкова к другим поэтам, в частности, автору *Евгения Онегина*.

Хотя самолюбие являлось чертой присущей почти всем романтикам, в творчестве Языкова проявилось оно с необычайной силой. Цель настоящей статьи - показать влияние эгоцентризма на творчество поэта, а также на восприятие им литературы того времени.